

Лекція № 2

Тема: «Економічні основи, правові засади підприємництва»

План

1. Економічні основи підприємницької діяльності.
2. Правові засади підприємницької діяльності.
3. Права, обов'язки та відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності.
4. Державна підтримка підприємництва.

1. Ринкова економіка в демократичному суспільстві створює необхідні умови для самореалізації кожного і вибору такого виду діяльності, яка, на переконання індивідуума, буде для нього ефективною. Підприємець може сам виробляти товари чи надавати послуги, перепродувати товар з вигодою для себе або займатися посередницькою діяльністю. В кожному випадку підприємець виступає як безпосередній виконавець і організатор підприємницької діяльності. Оскільки підприємництво у тій чи іншій мірі пов'язане з основними фазами відтворювального циклу - виробництвом продукції, виконанням робіт і надання послуг, обміном і розподілом товарів, їх споживання, можна виділити такі види підприємницької діяльності: виробничий, комерційний, фінансовий, посередницький, страховий, інформаційний, інноваційний.

Діяльність виробничого підприємництва здійснюється підприємствами, що виготовляють різноманітну продукцію, виконують роботи (будівельні, ремонтні), надають послуги (побутові, інформаційні), створюють духовні блага (навчання дітей, живопис, музика). Головна їх функція - виробництво.

Комерційне підприємництво - змістом є товарно-грошові, торговельно-обмінні операції. Такі операції здійснюються у вигляді угоди купівлі продажу товарів і послуг. Тут швидше можна одержати віддачу від вкладених коштів. Представниками комерційного підприємництва є різні торговельні організації і товарні біржі, що продають предмети споживання та засоби виробництва.

Представниками посередницького підприємництва є установи та окремі особи, які займають місце між підприємством-виробником і підприємством-споживачем.

Посередницькі підприємства можуть надавати також інформаційні, консультаційні, маркетингові послуги. Їх агентами є брокери, маклери та дилери. Крім суто брокерських операцій, посередницька фірма може здійснювати торгівлю на свій розсуд.

Фінансове підприємництво - це, по суті, різновид комерційного підприємництва. Основна його відмінність у тому, що об'єктом купівлі-продажу тут є специфічний товар - гроші, валюта, цінні папери. Фінансовий підприємець продає гроші одній країні за гроші іншої держави, використовуючи при цьому валютні курси. Він також займається купівлею-продажем цінних паперів. Агентами фінансового підприємництва є комерційні банки, фондові біржі, окремі фірми, навіть громадяни-підприємці.

Страхове підприємництво - необхідність пов'язана з ризиком, який є невід'ємною рисою ринкової економіки. Кожний підприємець діє на свій страх і ризик і не може обійтись безнадійного страхування на випадок небезпеки.

Страхування - це формування грошових фондів і їх використання на відшкодування збитків уразі непередбачених випадків і на допомогу громадянам у певні періоди життя.

Консультативне підприємництво - спеціалісти у відповідній галузі, які дають поради з питань своєї спеціальності (консалтинг).

Інноваційне підприємництво - це процес створення і комерційного використання техніко-технологічних нововведень, В основі інноваційного бізнесу лежить нововведення у галузі виробництва продукції або наданні послуг, яке дозволяє створити новий ринок, задовольнити нові потреби, інноваційне підприємництво - це особливий новаторський процес, в основі якого лежить постійний пошук впровадження винаходів, нових технологій для виробництва принципово нових товарів завдяки відкриттю нових джерел сировини або нового ринку продукції.

2. Створення організаційних підприємницьких структур здійснюється на основі таких принципів:

- вільний вибір діяльності;
- залучення на добровільних засадах до здійснення бізнесової діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян;
- самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів вироблюваної продукції, встановлення цін відповідно до законодавства;
- вільний найом працівників;
- залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових та інших видів ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено Законодавством;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених Законодавством;
- самостійне здійснення підприємцем-юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності;
- використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Підприємці мають право без обмежень приймати рішення і самостійно займатися будь-якою діяльністю, що не суперечить чинному Законодавству України, і створювати відповідну підприємницьку організаційну структуру.

Найбільш поширеними видами підприємницької діяльності є такі:

- виробництво продукції виробничо-технічного призначення;
- виготовлення товарів народного споживання;
- виробництво, заготівля, переробка і реалізація сільсько - господарської продукції;
- збирання і переробка вторинної сировини і відходів виробництва, вторинної сировини і відходів виробництва;
- ремонт і обслуговування техніки;
- виробниче, шляхове і житлово-громадське будівництво;
- комунально-господарська діяльність;

- роздрібна торгівля і громадське харчування;
- побутове обслуговування; організація культурного дозвілля;
- медична допомога, надання правових, проектних, конструкторських, впроваджувальних, спортивно-оздоровчих та інших послуг;
- рибальство, рибництво та виробництво рибної продукції, заготівля деревини;
- видобування корисних копалин та інших природних ресурсів;
- інші галузі господарської діяльності.

Відповідно до "Господарського кодексу" деякі види діяльності здійснюються в установленому порядку лише державними підприємствами. До таких видів діяльності належать: виготовлення та реалізація наркотичних засобів, усіх видів зброї, боєприпасів і вибухових речовин, також виготовлення цінних паперів і грошових знаків. Ломбардні операції можуть здійснювати також і товариства з повною відповідальністю.

Окремі види господарської діяльності можуть виконуватися організаційними структурами бізнесу лише на основі спеціального дозволу (ліцензії), який видається Кабінетом міністрів України або уповноваженим органом. Без ліцензії не можуть здійснюватися:

- пошук (розвідка) та експлуатація родовищ корисних копалин;
- виготовлення і реалізація медикаментів і хімічних речовин;
- виготовлення пива і вина;
- виготовлення горілчаних, лікерних та коньячних виробів;
- медична і ветеринарна практика;
- юридична практика;
- створення та утримання гральних закладів, організація азартних ігор;
- торгівля алкогольними напоями.

Для створення підприємницьких організаційних структур необхідні відповідні економічні, соціальні, правові або інші умови, які в основному зводяться до наступного:

- створення законодавчої та нормативної бази;
- дотримання конкурентного режиму господарювання;
- формування ринкової інфраструктури;
- стимулювання розвитку і функціонування підприємництва.

3. Державна політика підтримання малого підприємництва в Україні сприятиме формуванню в суспільстві чисельного середнього класу, який є основою ринкових перетворень та гарантом незворотності економічних процесів. Саме представники малого і середнього бізнесу сформують середній клас.

Згідно із Конституцією України:

Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

(Стаття 42 Конституції України)

При здійсненні громадянами права на підприємницьку діяльність встановлюються певні обмеження і заборони. Основний Закон України окрім того, що закріплює за кожним право на підприємницьку діяльність, ще і

встановлює відповідні умови, з дотриманням яких можна без перешкод на практиці реалізувати зазначене право.

Умови, що висуває держава до особи, яка має намір займатися підприємницькою діяльністю, включають наступні основні елементи:

1. Дотримання конституційних обов'язків – вимог, які висуваються до кожної людини:

- додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України);
- не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки (ст. 66);
- сплачувати податки і збори (ст. 67).

2. Виконання вимог господарського та цивільного законодавства України, а саме:

- наявність повної дієздатності особи, яка настає з 18 років, а у виняткових випадках (складення шлюбу, робота за трудовим договором або заняття підприємницькою діяльністю з відома батьків, усиновлювачів або опікуна) – з 16 років;
- дотримання встановлених державою обмежень щодо здійснення підприємницької діяльності в Україні (за колом осіб, за дієздатністю і правоздатністю, за вироком суду, за видом діяльності тощо);
- проходження легалізації (державної реєстрації) підприємницької діяльності;
- здійснення підприємницької діяльності у будь-яких організаційних формах, що передбачені законом,
- самостійна і ініціативна підприємницька діяльність, а саме самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріальнотехнічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- представництво своїх інтересів від свого імені;
- несення ризику від підприємницької діяльності за рахунок свого майна;
- самовідповідальність за результати своєї праці.

Право на здійснення підприємницької діяльності має фізична особа з повною цивільною дієздатністю (п. 1 ст. 50 ЦК України).

Повна цивільна дієздатність виникає з досягненням повноліття (18 років) (п. 1 ст. 34 ЦК України). Повна цивільна дієздатність може наступати й до 18 років у таких випадках: у випадку реєстрації шлюбу особою, що не досягла повноліття (п. 2 ст. 34 ЦК України), у випадку запису неповнолітньої особи матір'ю або батьком дитини й у випадку, якщо особа, яка досягла 16-літнього віку, працює за трудовим договором (п. 1 ст. 35 ЦК України), а також якщо особа, якій виповнилося 16 років, бажає займатися підприємницькою діяльністю (п. 3 ст. 35 ЦК України). В останньому випадку необхідна письмова згода батьків (усиновителів), опікуна або органа опіки й піклування (п. 3 ст. 35 ЦК України). Цивільна дієздатність фізичної особи може бути обмежена тільки судом, якщо особа страждає на психічне захворювання (ст. 36 ЦК України).

Для того щоб займатися підприємницькою діяльністю, не обов'язково припиняти трудову діяльність. Відкрити свою справу можна й продовжуючи працювати за наймом. Є тільки одна категорія найманих робітників, які не можуть бути підприємцями, - це державні службовці.

Фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом.

Інформація про державну реєстрацію фізичних осіб - підприємців є відкритою.

(Стаття 50 Цивільного кодексу України)

Державний орган, який здійснює державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб:

► реєстраційна служба районного, районного у місті, міського (міст обласного значення), міськрайонного, міжрайонного управління юстиції.

Кожен, хто зареєструвався підприємцем, несе підвищену відповідальність фізичної особи - підприємця. Він відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, всім своїм майном, крім майна, на яке, за законом, не може бути звернене стягнення (ст. 52 ЦК України). У випадку якщо фізична особа - підприємець є одруженим, він додатково відповідає своєю часткою в праві загальної спільної власності родини, що належить йому при розділі майна. Простіше кажучи, якщо найманий робітник, що не виконав своїх зобов'язань, ризикує тільки зарплатою (та й то не всією), то підприємець може втратити все своє майно. У випадку, якщо у фізичної особи - підприємця не вистачить майна для задоволення вимог кредитів, то така особа може бути визнаною банкрутом (ст. 53 ЦК України).

Цивільно-правова відповідальність фізичної особи - підприємця

1. Фізична особа - підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

2. Фізична особа - підприємець, який перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна.

(Стаття 50 Цивільного кодексу України)

Коло осіб, яким заборонено займатися підприємницькою діяльністю:

- народні депутати;
- посадові і службові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- військовослужбовці;
- судді, працівники прокуратури, правоохоронних органів;
- особи, яких суд обмежив у праві займати певні посади чи займатися певною діяльністю (протягом строку такого обмеження);
- особи, засуджені за корисливі злочини (до зняття чи погашення судимості).

Підприємництво можуть здійснювати:

- фізичні особи (підприємці);
- юридичні особи, створені відповідно до законодавства України.

Підприємницька діяльність здійснюється відповідно до загальних принципів господарювання в Україні та спеціальних принципів підприємництва.

Загальними принципами господарювання є:

- забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;
- свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;
- вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;
- обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві;
- екологічний захист населення, захист прав споживачів та безпеки суспільства і держави;
- захист національного товаровиробника;
- заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Спеціальними принципами підприємницької діяльності є:

- право підприємців вільно вибирати види підприємницької діяльності, які не заборонені законом (перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, а також перелік видів діяльності, підприємництво в яких забороняється, встановлюються виключно законом);
- право самостійно формувати програми діяльності, вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- право вільного найму підприємцем працівників на підставі укладеного з ними трудового договору, при цьому обов'язком підприємця є забезпечення належних і безпечних умов праці, її своєчасна оплата на рівні не нижчому від мінімального розміру встановленого законом, а також забезпечення соціальних гарантій, включаючи соціальне і медичне страхування;
- право комерційного розрахунку та власного комерційного ризику - суб'єкт підприємництва самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями, пов'язаними із підприємницькою діяльністю;
- право вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;
- право самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

4. Здійснення державної підтримки підприємництва :

- надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне, для здійснення підприємницької діяльності;
- сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів;
- здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку;

- стимулюють модернізацію технологій, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг;

- надають підприємцям інші види допомоги.

Сутність державної (урядової) підтримки зводиться найчастіше до опрацювання конкретних заходів за такими напрямками:

- консультаційний супровід процесу створення і функціонування нових підприємницьких структур на початковому етапі;

- надання фінансової підтримки чи визначених пільг (зазвичай в сфері оподаткування) тільки-но створеній структурі;

- надання технічної, науково-технічної чи технологічної допомоги малопотужним у фінансовому відношенні підприємницьким структурам.

Існують різні форми державної підтримки:

- створення системи інформаційного забезпечення, навчання і перепідготовки кадрів, нормативної бази, фінансової інфраструктури тощо;

- надання податкових пільг і послаблення адміністративного тиску;

- створення цільових фондів фінансування з державного і місцевого бюджетів, розвиток закордонної фінансової допомоги на підтримку підприємницьких структур.